

Sosialdemokratiets rotløse ungdom

WILLY PEDERSEN

Gro Harlem Brundtlands tid som statsminister er over, og ettermålet ruver. Dr. philos. Willy Pedersen, som arbeider ved Norsk institutt for oppvekst, velferd og aldring, konsentrerer seg i dagens kronikk om et av de store problemene som heller ikke Arbeiderpartiet har lykkes i å administrere bort: ungdommens psykososiale problemer, som har økt i hele etterkrigstiden. I Norge som i resten av Europa.

Filmen «Kids» skapte sensasjon på Cannes-festivalen. Med håndholdt kamera følger fotografen Larry Clark en gruppe ungdommer fra Manhattan, New York. Amatører spiller, og vi får se rus, kald sex og gruffull vold. Kynismen og mangelen på moralsk retningssans er det som slår en ved disse ungdommene. Filmen skapte sensasjon, og grunnen er at den urettsjert fanger situasjonen til ungdommer som lever på Manhattan, en bydel som oser av rikdom og modernitet – et slags sentrum for hele vår planet. Filmen er ekte vare fordi ungdomstid i dag er forbundet med stadig mer motløshet, med rus og vold, ble det hevdet. Også her hjemme tyder interessen for filmen på at den traff en dypt følt bekymring. Men hvor gyldig er nå påstanden?

Mens jeg skriver dette, ligger to saker på mitt skrivebord: de første fortolkningene av Gro Harlem Brundtlands æra i norsk politikk og ferske data fra en omfattende ny undersøkelse av ungdom i Oslo. Om Gro er rimeligvis ettermålet ruvende. Likestilling, internasjonal politikk, velferd – på en rekke områder vil hun bli stående som en av århundrets toneangivende politikere. Om noen er litt spørrende, er det kanskje hva angår hennes evne til å lytte, til hennes sensitivitet for hva som rørte seg i folkedypet, til om det etterhvert ble vel mye *management*. Om situasjonen

blant Oslo-ungdom er blant annet dette slående: Bygdøy-Frogner – hennes egen bydel, ett av landets aller mest velstående strøk – ligger på topp når det gjelder alkoholbruk og også dårlig an når det gjelder bruken av hasj. En tilfeldighet? Eller en subtil metafor over noe sosialdemokratiet aldri har taklet?

Til Arbeiderpartistatens forsvar må det sies at funnet knapt avviker fra brede historiske linjer over hele den vestlige verden i etterkrigstiden. Viktige funn ble nylig levert av en internasjonal meget sterk forskergruppe i *Academia Europaea*. Oppgaven var det formidabile å vurdere om ungdomsproblemene har økt over de siste femti år, og å antyde eventuelle årsaker.

Prosjektet konsentrerte seg om problemer som (1) vedrører relativt mange, som (2) er alvorlige og (3) tenderer mot å stige i løpet av tenårene. Da står vi med kriminalitet, selvmord, depresjon, samt misbruk av alkohol og narkotiske stoffer. Målproblemer er selvsagt store, og pålitelige tidsserier ofte mangelvare. En imponerende gjennomgåelse av tilgjengelige data fikk likevel gruppen til å konkludere slik:

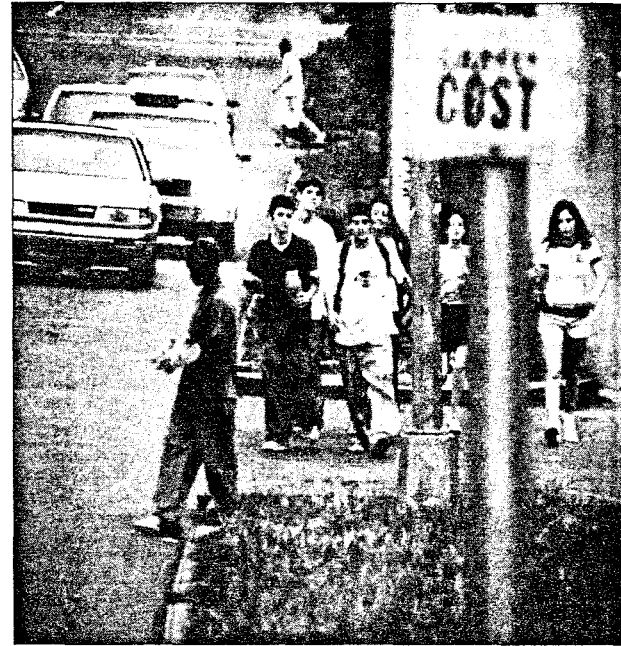
*Det har vært en økning i problemene siden krigen.

*Økningen reflekterer ikke noen trend fra tidligere i århundret.

Ser vi funnene mot et bakteppe av norsk sosialdemokratisk og sosialpolitisk historie, er de oppsiktsvekkende. Les Nygaardsvold, les Tranmæls taler, les fremfor alt Karl

Evang og hans tanker om hvordan «socialpolitikeren skulde gå i samarbeide med forskeren». Les om hvordan kampen mot fattigdom, mot arbeidsløshet og for velferd også sees som en kamp som direkte vil gi seg utslag i verdighet, livskvalitet og gode liv. Klarest ser vi det i rusmiddelpolitikken. – Hvem trenger vel alkohol for å rømme fra en vond virkelighet når en kan bo trygt i egen bolig, møte dagen med sikker jobb, få legebehandling og lønn ved sykdom? Kampen for velferd og velferd og mot rus var to sider

av samme sak. Bare ved at ekspertene fikk mer makt og at grensene for statens virksomhet ble utvidet, ville det hele bli mulig. Sosialpolitikk ble «sosialhygiene» og politikken skulde

ROTLOSHET: Filmen «Kids» skapte sensasjon på Cannes-festivalen. Den viser ungdoms omgang med rus, kald sex og gruffull vold. Kynismen og mangelen på moralsk retningssans er det som slår en ved disse ungdommene. Vi ser de samme problemene hos oss, skriver Willy Pedersen.

«vitenskapeliggjøres». Evang ble som meget ung mann utnevnt til medisinaldirektør og fikk selv en nøkkelrolle i det ambisiøse prosjektet.

Så viser det seg altså at den perioden hvor sosialdemokratiet helt uten motstand bygger landet, også er den perioden hvor alkoholforbruket går rett til værs, og hvor også andre psykososiale problemer skyter fart. Velferdsstaten konsolideres år for år, etter 1945. Den fysiske helsen blir bedret. Men kurvene for kriminalitet, alkohol, suicid og antagelig også depresjon blir jevnt og trutt styggere. Hvorfor?

Vi finner det samme mønsteret over hele Europa. *Academia Europaea* drøfter en rekke hypoteser. Endelige svar kan neppe gis, men noen hypoteser står svakt: Dårlige levekår er ikke årsak til økningen – tvert imot har alle samfunnsgrupper fått økt velferd og trygghet. Motsatt kan heller ikke velstand og pengerikhet alene ta skylden – det var en

markert velstandsøkning også i den første halvdel av århundret, men ikke tilsvarende problemutvikling. Arbeidsløshet gir klart individuell risiko, men har ingen betydning for befolkningen som helhet – perioden fra 1950 til 1970 hadde liten arbeidsløshet, og økningen i ratene på slutten av 1970-tallet innebar ingen stigning i problemomfang. De enkle svar holder ikke vann.

Mer sannsynlig er det at vi finner elementer til et svar i vanskeligere målbare størrelser. Rolleutformingene til ungdommer, og særlig spennet mellom økonomisk avhengighet på den ene side og på den andre seksuell autonomi og en økende serie samboskap som en stadig vanligere erfaring, er ett aspekt som fortjener nærmere undersøkelser. Foreldres mangel på evne til å organisere egne samliv og å gi unge sine trygge rammer har helt sikkert betydning. Det har neppe vært et generelt moralsk forfall blant unge i etterkrigstiden, men det er all grunn til å undersøke nærmere

hvordan moral og prioriteringer faktisk har utviklet seg. Til slutt er pengerikhet og velstand alene neppe noen avgjørende årsak, men koblingen til forventninger og ambisjoner om konsum og karriere som vanskelig kan innfris, kan nok være viktig.

Viktigst i fortolkningen av de dystre linjene tror jeg det er at noe må ha gått tapt på veien. Hva var det Evang mistet av øye? Det er det ikke så lett å fange. Kampen mot fattigdom og for sosial velferd var selvsagt verdifull, men ikke alene nok til også å bli en kamp for meningsfulle liv. Om filmen «Kids» tidssensitivt satte fingeren på karakteren av dagens ungdomsproblemer, ble kanskje en like gyldig metafor myntet i en film om ungdom som gikk sin seiersgang allerede for førti år siden. *Rotløshet* er kanskje den vestlige etterkrigsungdommens mest sentrale kjennetegn. «Kulturellt fristilt» har vært et moteord i de siste tiårenes sosiologi, dypt sett en metafor over noe av det samme som tidlige sosiologer diagnostiserte gjennom termen «anomi». En anmelder av «Kids» i en amerikansk avis merket seg sårheten under overflaten til de kyniske ungdommene på Manhattan, og konkluderte med at: «The film shows young adults trying to negotiate a set of rules for functioning in a world without rules.» Hva denne regel- og rotløsheten bunner i, er kanskje hva Arbeiderpartiet aldri fikk godt nok grep om.

Ingeniører, sosialøkonomer, leger og andre som baserte seg på en teknisk-økonomisk rasjonalitet, var det som bygde Arbeiderpartistaten. Rune Slagstad har pekt på hvordan

menn som Brofoss, Hauge og Randers sto sentralt, og argumenterte nylig her i avisen for at filosofen Hans Skjervheim, vossing og europeer, var Arbeiderpartistatens sentrale kritiker. Utopi og visjon er ikke Skjervheims særpreg. Kanskje er nettopp utopier og identifikasjon hva som mangler for å skape tilhørighet og gi røtter. Kanskje er dette en nesten umulig politisk oppgave av årsaker som er dype enn det et statsbærende parti i vår lille akvokor av verden kan ta ansvar for. Det vi finner hos Skjervheim, er imidlertid kritikk av hva han kaller «det instrumentalistiske mistaket». Kanskje han har noe å fortelle oss i dag: politikk kan ikke – som Evang trodde – vitenskapeliggjøres. Gro Harlem Brundtlands effektive management har gitt resultater for trygg- hett og velferd, men har kanskje også hatt sin pris. Kanskje vil hennes om- dømmne i et lengre perspektiv lide under at hun så nettopp det for dårlig.

”Hva denne regel- og rotløsheten bummer i, er kanskje det Arbeiderpartiet aldri fikk godt nok grep om”

”Viktigst i fortolkningen av de dystre linjene tror jeg det er at noe må ha gått tapt på veien. Hva var det Evang mistet av syne?”

110224

WILLY PEDERSEN

Gro Harlem Brundtlands tid som statsminister er over, og ettermålet ruver. Dr. philos. Willy Pedersen, som arbeider ved Norsk institutt for oppvekst, velferd og aldring, konsentrerer seg i dagens kronikk om et av de store problemene som heller ikke Arbeiderpartistaten har lykkes i å administrere bort: ungdommens psykososiale problemer, som har økt i hele etterkrigstiden. I Norge som i resten av Europa.

Filmen «Kids» skapte sensasjon på Cannes-festivalen. Med håndholdt kamera følger fotografen Larry Clark en gruppe ungdommer fra Manhattan, New York. Amatører spiller, og vi får se rus, kald sex og gruffull vold. Kynismen og mangelen på moralsk retningsans er det som slår en ved disse ungdommene. Filmen skapte sensasjon, og grunnen er at den uretsjert fanger situasjonen til ungdommer som lever på Manhattan, en bydel som oser av rikdom og modernitet – et slags sentrum for hele vår planet. Filmen er ekte vare fordi ungdomstid i dag er forbundet med stadig mer motløshet, med rus og vold, ble det hevdet. Også her hjemme tyder interessen for filmen på at den traff en dypt følt bekymring. Men hvor gyldig er nå påstanden?

Mens jeg skriver dette, ligger to saker på mitt skrivebord: de første fortolkningene av Gro Harlem Brundtlands æra i norsk politikk og ferske data fra en omfattende ny undersøkelse av ungdom i Oslo. Om Gro er rimeligvis ettermålet ruvende. Likestilling, internasjonal politikk, velferd – på en rekke områder vil hun bli stående som en av århundrets toneangivende politikere. Om noen er litt spørrende, er det kanskje hva angår hennes evne til å lytte, til hennes sensitivitet for hva som rørte seg i folkedypet, til om det etterhvert ble vel mye *management*. Om situasjonen

dette sående: Bygdøy-Frogner – hennes egen bydel, ett av landets aller mest velstående strøk – ligger på topp når det gjelder alkoholbruk og også dårlig an når det gjelder bruken av hasj. En tilfældighet? Eller en subtil metafor over noe sosialdemokratiet aldri har taklet?

Til Arbeiderpartistatens forsvar må det sies at funnet knapt avviker fra brede historiske linjer over hele den vestlige verden i etterkrigstiden. Viktige funn ble nylig levert av en internasjonal meget sterk forskergruppe i *Academia Europaea*. Oppgaven var det formidabile å vurdere om ungdomsproblemene har økt over de siste femti år, og å antyde eventuelle årsaker.

Prosjektet konsentrerte seg om problemer som (1) vedrører relativt mange, som (2) er alvorlige og (3) tenderer mot å stige i løpet av tenårene. Da står vi med kriminalitet, selvmord, depresjon, samt misbruk av alkohol og narkotiske stoffer. Målproblemene er selvsagt store, og pålitelige tidsserier ofte mangelvare. En imponerende gjennomgåelse av tilgjengelige data fikk likevel gruppen til å konkludere slik:

«Det har vært en økning i problemene siden krigen.

«Økningen reflekterer ikke noen trend fra tidligere i århundret.

Ser vi nøynt mot et bakteppe av norsk sosialdemokratisk og sosialpolitisk historie, er de oppsiktsvekkende. Les Nygaardsvold, les Tranmæls taler, les fremfor alt Karl

Evang og hans tanker om hvordan «socialpolitikeren skulde gå i samarbeide med forskeren». Les om hvordan kampen mot fattigdom, mot arbeidsløshet og for velferd også sees som en kamp som direkte vil gi seg utslag i verdighet, livskvalitet og gode liv. Klarest ser vi det i rusmiddelpolitikken. – Hvem trenger vel alkohol for å rømme fra en vond virkelighet når en kan bo trygt i egen bolig, møte dagen med sikker jobb, få legebehandling og lønn ved sykdom? Kampen for velferd og velferd er mot rus var to sider av samme sak. Bare ved at ekspertene fikk mer makt og at grensene for statens virksomhet ble utvidet, ville det hele bli mulig. Sosialpolitikk ble «sosialhygiene» og politikken skulle

«Viktigst i fortolkningen av de dystre linjene tror jeg det er at noe må ha gått tapt på veien. Hva var det Evang mistet av syne?»

ROTLOSHET: Filmen «Kids» skapte sensasjon på Cannes-festivalen. Den viser ungdoms omgang med rus, kald sex og gruffull vold. Kynismen og mangelen på moralsk retningsans er det som slår en ved disse ungdommene. Vi ser de samme problemene hos oss, skriver Willy Pedersen.

«vitenskapeliggjøres». Evang ble som meget ung mann utnevnt til medisinaldirektør og fikk selv en nøkkelrolle i det ambisiøse prosjektet.

Så viser det seg altså at den perioden hvor sosialdemokratiet helt uten motstand bygger landet, også er den perioden hvor alkoholforbruket går rett til værs, og hvor også andre psykososiale problemer skyter fart. Velferdsstaten konsolideres år for år, etter 1945. Den fysiske helsen blir bedre. Men kurvene for kriminalitet, alkohol, suicid og antagelig også depresjon blir jevnt og trutt styggere. Hvorfor?

Vi finner det samme mønsteret over hele Europa. *Academia Europaea* drøfter en rekke hypoteser. Endelige svar kan neppe gis, men noen hypoteser står svakt: Dårlige levekår er ikke årsak til økningen – tvert imot har alle samfunnsgrupper fått økt velferd og trygghet. Motsatt kan heller ikke velstand og pengerikhet alene ta skylden – det var en

markert velstandsøkning også i den første halvdel av århundret, men ikke tilsvarende problemutvikling. Arbeidsløshet gir klart individuell risiko, men har ingen betydning for befolkningen som helhet – perioden fra 1950 til 1970 hadde liten arbeidsløshet, og økningen i ratene på slutten av 1970-tallet innebar ingen stigning i problemomfanget. De enkle svar holder ikke vann.

Mer sannsynlig er det at vi finner elementer til et svar i vanskeligere målbare størrelser. Rolleutforming til ungdommer, og særlig spennet mellom økonomisk avhengighet på den ene side og på den andre seksuell autonomi og økende serie samboerskap som en stadig vanligere erfaring, er ett aspekt som fortjener nærmere undersøkelser. Foreldres mangel på evne til å organisere egne samliv og å gi ungene sine trygge rammer har helt sikkert betydning. Det har neppe vært et generelt moralsk forfall blant unge i etterkrigstiden, men det er all grunn til å undersøke nærmere

«Hva denne regel- og rotløsheten bummer i, er kanskje det Arbeiderpartiet aldri fikk godt nok grep om»

hvorvidt moral og pædagogikk faktisk har utviklet seg. Til slutt er pengerikhet og velstand alene neppe noen avgjørende årsak, men koblingen til forventninger og ambisjoner om konsum og karriere som vanskelig kan innfris, kan nok være viktig.

Viktigst i fortolkningen av de dystre linjene tror jeg det er at noe må ha gått tapt på veien. Hva var det Evang mistet av øye? Det er det ikke så lett å fange. Kampen mot fattigdom og for sosial velferd var selvsagt verdifull, men ikke alene nok til også å bli en kamp for meningsfulle liv. Om filmen «Kids» tidssensitivt satte fingern på karakteren av dagens ungdomsproblemer, ble kanskje en like gyldig metafor myntet i en film om ungdom som gikk sin seiersgang allerede for førti år siden. *Rotløshet* er kanskje den vestlige etterkrigsungdommens mest sentrale kjennetegn. «Kulturellt fristilt» har vært et moteord i de siste tiårenes sosiologi, dypt sett en metafor over noe av det samme som tidlige sosiologer diagnostiserte gjennom termen «anomi». En anmelder av «Kids» i en amerikansk avis merket seg sårheten under overflaten til de kyniske ungdommene på Manhattan, og konkluderte med at: «The film shows young adults trying to negotiate a set of rules for functioning in a world without rules.» Hva denne regel- og rotløsheten bummer i, er kanskje hva Arbeiderpartiet aldri fikk godt nok grep om.

Ingeniører, sosialøkonomer, leger og andre som baserte seg på en teknisk-økonomisk rasjonalitet, var det som bygde Arbeiderpartistaten. Rune Slagstad har pekt på hvordan

menn som Brofoss, Hauge og Randers sto sentralt, og argumenterte nylig her i avisen for at filosofen Hans Skjervheim, vossing og europeer, var Arbeiderpartistatens sentrale kritiker. Utopi og visjon er ikke Skjervheims særpreget. Kanskje er nettopp utopier og identifikasjon hva som mangler for å skape tilhørighet og gi røtter. Kanskje er dette en nesten umulig politisk oppgave av årsaker som er dype enn det et statsbærende parti i vår lille avkrok av verden kan ta ansvar for. Det vi finner hos Skjervheim, er imidlertid kritikk av hva han kaller «det instrumentalistiske mistaket». Kanskje han har noe å fortelle oss i dag: politikk kan ikke – som Evang trodde – vitenskapeliggjøres. Gro Harlem Brundtlands effektive management har gitt resultater for trygghet og velferd, men har kanskje også hatt sin pris. Kanskje vil hennes om-dømme i et lengre perspektiv lide under at hun så nettopp det for dårlig.